

ספר תהלים
עם ביאור הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

קורן ירושלים

מרכז שטיינזלץ

ספר תהלים

עם ביאור של
הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ

שִׁירוּ לַ
זָכָרוֹ לַ
שִׁיתוֹ
בְּכָל
נְפִלְאוֹתָיו

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

•

הוצאת קוֹרֵן ירושלים

ספר תהלים
עם ביאור של הרב עדין אבן־ישראל (שטיינולץ)

Rabbi Adin Even-Israel Steinsaltz
Psalms with Commentary

מהדורה שנייה © 2014

הוצאת קורן ירושלים

ת"ד 4044 ירושלים 91040

טל': 02-6330533 פקס: 02-6330534

www.korenpub.com

עריכה והגהה: יהודית שבתא

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים

מיסודו של הרב עדין אבן־ישראל (שטיינולץ) 2023

הספר רואה אור בשיתוף המכון הישראלי לפרסומים תלמודיים

© כל הזכויות שמורות על גופן תנ"ך קורן, 1962. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2023

© כל הזכויות שמורות על גופן סידור קורן, 1981. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2023

ציור כריכה © שחר גונדהייט

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרד או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

הדפסה שנייה 2023

מהדורה אישית, כריכה קשה, מסת"ב: 1-21-7812-965-978.

לעילוי נשמת

דב מלחי (זולצברג) ז"ל

בן יששכר ושושנה ז"ל
נלב"ע כ"א שבט תשפ"ב

"בכל עת אוהב הרע" (משלי י"ז)

ט	הקדמה	
1	תפילה לפני אמירת תהלים	
3	ספר תהלים	
3	ספר ראשון (פרקים א-מא)	
120	ספר שני (פרקים מב-עב)	
210	ספר שלישי (פרקים עג-פט)	
265	ספר רביעי (פרקים צ-קו)	
320	ספר חמישי (פרקים קז-קנ)	
442	תפילה לאחר אמירת תהלים	
442	ליום חול	
443	לשבת וליום טוב	
444	תפילה על החולים	
446	סדר שינוי השם	
447	תפילות ותהלים לבית הקברות	
465	שימוש תהלים	
	לפי סדר הפרקים	
468	פרקי תהלים לזמנים ולמאורעות מיוחדים	
470	ביאור המונחים	
471	רשימה של המזמורים	
	לפי ענייניהם	
472	רשימת הנושאים של פרקי התהלים	
	לפי סדר הפרקים	
475	רשימת הנושאים של פרקי התהלים	
	לפי סדר א"ב	

הקדמה

בספר תהלים, כספר שלם לעצמו, יש צד המאחד את כל מזמוריו הרבים והשונים. במובן מסוים כל המקרא כולו הוא התיאור והביטוי של מערכת היחסים שבין הקב"ה והאדם, ובעיקר האדם מישראל; ואולם רוב ספרי המקרא – בוודאי חמשת חומשי התורה, אך גם ספרי הנביאים – יש בהם התייחסויות הבאות מלמעלה למטה, מן ה' אל האדם, ואילו ספר תהלים הוא הספר היחידי שבו האדם הוא המדבר, הוא זה שפונה אל הקב"ה. הספר מחולק, באופן מסורתי, לחמישה חלקים ("ספרים") – אולי מתוך כוונה ליצור הקבלה בין חמישה חומשי תורה ובין חמישה "חומשי" תהלים, ואולם הקבלה זו היא משני הקצוות של הקשר וההתייחסות בין האדם לבין הקב"ה, כאשר התורה במהותה היא התגלות מלמעלה למטה, בעוד שספר התהלים כתוב מנקודת הראות של האדם, על מוגבלותה ומורכבותה.

אף שהספר נקרא "תהלים", לאמור: ספר המדבר בתהילת ה', יש בו הרבה יותר מאשר דברי תהילה בלבד; למעשה אפשר למצוא בו כמעט כל מה שאדם היה רוצה לומר לקב"ה. ובאמת, הספר מכיל סוגים שונים מאוד של שירה, כמו גם מגוון רחב ביותר של רגשות. בצד שירה פרטית ואישית יש בו גם שירה אפית ומזמורים של התבוננות ועיון, העוסקים בנושאים כלל-לאומיים ואף כלל-אנושיים. אך בכלום – בין בבירור ובמפורש ובין בצנעה ובהעלם – תמיד נרגיש ונמצא את המשורר כאדם מסוים, פרטי. מבחינה זו אפשר לומר כי חלק מגדולתו של הספר היא בכך שהוא תמיד סובייקטיבי.

המגוון בספר תהלים איננו רק בנושאים השונים, אלא גם בדמותו של המשורר העולה מתוכם. וכך יש מזמורים המבטאים כניעה ותבוסה, בצד שירי ניצחון המלאים תחושת עוצמה. יש שוני רב גם באופי ובנימה של המזמורים; בלשון מוזיקלית אפשר לומר שיש מזמורים של סטקאטו ולגאטו, לארגו ופרסטו. המזמורים גם מבטאים מצבי נפש שונים: יש כאלה שהם מלאים מתח, לעתים

מתח דתי ולעיתים מתח של תרעומת וטענה, ואחרים שכל כולם רגיעה. משום כך אפשר לדמות את משורר התהלים לנבל, שיש בו הרבה מאוד מיתרים אשר לכל אחד מהם צליל משלו – למן הקצה העליון של המנעד ועד לקצה התחתון, ואין בכך כל סתירה פנימית.

ספר התהלים עוסק בכמה נושאים כלליים החוזרים ונשנים לכל אורכו. חלק גדול מפרקי הספר הם דברי תפילה ותחינה, שבמידה רבה תואמים ומלווים את מאורעות חייו של המלך דוד. ואולם למרות שלא מעט מזמורים נסמכים למאורעות ידועים, בעיקרו של דבר אין הם אוטוביוגרפיים. הגם שהספר הוא שירתו של דוד, הרי דוד כאדם פרטי, כאישיות היסטורית, איננו בולט כל כך בתוכם; מה שעולה מרוב הפרקים איננו דמותו של אדם מסוים אלא קולו של האדם בכלל, שכן רבים מהמזמורים מכילים מרכיבים המוציאים אותם מגדר של שירה אוטוביוגרפית־פרטית והופכים אותם לשירת הכלל.

כך, למשל, למרות שמבחינה היסטורית דוד המלך היה מוקף רוב ימיו בידידים ובמעריצים, הצד הבולט ביותר בפרקי התחינה שבתהלים הוא דווקא הרגשת הבדידות, רק לעתים רחוקות יש בספר הרגשה של "אנחנו" – לטוב או לרע. דבר זה משקף ומבטא את אישיותו של המשורר, אשר גם בהיותו בין רבים הוא עדיין מרגיש בודד לעצמו. אך דווקא זה מה שהביא לכך שמזמורי תהלים לא רק מושרים בקול רם ובמקהלות, אלא גם נותנים ביטוי לחוויותיהם – הן הטובות והן הקשות – של הרבה מאוד אנשים פרטיים. "לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר" (משלי יד, י), שהרי בסופו של דבר בני אדם חשים קודם כל את עצמם, את כאבם או את שמחתם, ורק לאחר מכן יכולים הם להצטרף לחוויותיהם ולתחושותיהם של אחרים.

מזמורי התהלים אינם מסודרים לפי איזשהו סדר שאנחנו יכולים להבינו בשלמות, הן מבחינת הרצף שלהם והן מבחינת נושאייהם. כמו כן כמעט שאי אפשר להצביע על הבדלים ברורים בין הספרים שבתהלים, שיכולים להסביר את אופן החלוקה והסידור של החלקים השונים. אמנם יש פה ושם קבוצות של מזמורים שיש ביניהם קרבה חיצונית או פנימית מסוימת; אבל בסך הכל אפשר לומר שאין בספר תהלים סדר, ונראה שחוסר הסדר הזה הוא עניין של תפיסת עולם. הספר הוא קובץ של מזמורים המביעים רגשות פנימיים של אדם; והרגשות

הללו, משום שהם אנושיים, אין להם סדר קבוע, כשם שגם בחיים עצמם אין זמנים מסוימים וקבועים מראש של צער או שמחת הלב, של התבוננות או של תהילה. ומצד זה, ספר התהלים הוא ספרו של אדם, על הרבגוניות שבו, עם הדילוגים וחוסר העקביות שלו – שהרי כך הם חייו של אדם, גם כשהוא מנסה להיות מסודר ומאורגן ככל שרק אפשר.

מזמורי התהלים שונים מאוד זה מזה הן מבחינת התוכן, הן מבחינת הסגנון והן מבחינת המבנה והגודל. בספר תהלים נמצא הפרק הקצר ביותר בתנ"ך, שני פסוקים, ומיד אחריו הפרק הארוך ביותר בתנ"ך, מאה שבעים ושישה פסוקים. מבחינה סגנונית יש מזמורים שמבחינת המצלול והקצב שלהם הם שירי אפוס, בצד שירי תחנונים של נפש סובלת בפשטות או מזמורים שהם השתפכות הנפש של אדם אשר השיר נובע מתוכו. שירי דמעה כאלה מצויים הרבה בספר; לא פעם אין בהם כל סיבה או הסבר לבכייה, מלבד ההרגשה ש"לא טוב"; אך בצדם יש גם שירי הגות מובהקים המוקדשים לנושא מסוים ומוגדר, כמה שירות היסטוריות, ולא מעט שירי הוראה פשוטים.

ואולם דבר אחד בולט בכל סוגי המזמורים, עם כל השוני ביניהם: כולם מבטאים אמת. משום כך הם אינם מעגלים פינות או מדלגים על עניינים שונים, רק כדי ליצור הרמוניה. אכן, לא פעם יש במזמורים דיסהרמוניה מובנית, משום שהמשורר איננו מוותר על איזו נקודת אמת גם כאשר היא אולי אינה תואמת את הניגון הכללי. זוהי בוודאי עוד סיבה פנימית לכך שהמזמורים הללו דיברו, ומדברים, אל כל כך הרבה אנשים השונים זה מזה בכל קצות העולם; וכך, למרות שספר תהלים שייך מאוד למקום מסוים, ארץ ישראל, ולזמן מסוים, תקופת התנ"ך, הוא חוצה את גבולות הזמן והמקום.

בעיקרו של דבר, ספר התהלים איננו ספר של שירה המבטא את ה"אני" של המשורר, אלא – גם אם זה לא תמיד נמצא באותה מידה של הדגשה בכל הפרקים – זהו ספר של תפילות; אכן, באותה מידה שיש בו נוכחות של ה"אני" השר כך קיימת בו גם הנוכחות של ה"אתה" האלוקי, שהוא תמיד צדו האחר של השיר. בין ששם שמים מוזכר בכל פסוק ופסוק ובין כשכמעט אינו מוזכר במזמור כלל, ברור שיש כאן, כדברי המשורר עצמו, שיחה והשתפכות "לפני ה'" (תהלים קב, א). העולם הדתי שבספר איננו מסובך או מסתורי במיוחד, ואף שיש בו גם שירים של תלונה ואף תרעומת, הרי שלא כמו באיוב או בקהלת,

התרעומת הזו היא תמיד מוגדרת ומבוקרת; וגם כשעולות מן המזמורים שאלות שאין עליהן תשובה, עדיין המזמורים הללו הם מזמורי תפילה.

בספר תהלים (ובעוד שני ספרים בתנ"ך: משלי ואיוב) יש מערכת מיוחדת של טעמי מקרא, שאינה זהה למערכת הטעמים של שאר הספרים. מערכת טעמים זו מובנת לנו מבחינה תפקודית – היינו, כיצד הם משמשים כסימני פיסוק מורכבים – ואולם נראה כי המסורת המוזיקלית של טעמים אלה אבדה לגמרי. זאת ועוד, ידוע לנו שבימי הבית השני (ואולי גם קודם לכן) חלק מן המזמורים הללו הושרו בבית המקדש, אך גם בזה לא נשארה בידינו כל מסורת מוזיקלית שאפשר לסמוך עליה.

הספר נחלק בימינו למאה וחמישים פרקים, אבל עד תקופת חז"ל היה מחולק למאה ארבעים ושבעה פרקים בלבד. רוב פרקיו הם מזמורים מוגדרים היטב, עם כותרות ומבנה פנימי ברור; רק בעקבות חלוקת הפרקים המאוחרת יותר, הלא יהודית, יש פרקים אחדים שאינם נראים כמזמורים שלמים לעצמם, וככל הנראה באמת אינם כאלה. כפי שהספר עצמו מעיד על עצמו, זהו ספר "תפילות דוד בן ישי" (תהלים עב, כ). ואכן, רוב מזמורי הספר מיוחסים לדוד המלך. עם זאת נזכרים בספר גם שמותיהם של כמה משוררים אחרים. מסורת חכמים (בבא בתרא יד ע"ב – טו ע"א) היא שיש עשרה אנשים אשר להם מיוחסים מזמור אחד או אחדים (ובכללם אדם הראשון ומשה רבנו).

בשל כל אלה נודע לספר זה מקום יוצא דופן לא רק מבחינה ספרותית, אלא גם מבחינת יחסם של בני האדם אליו בכל הזמנים והמקומות. נראה שאין עוד ספר במקרא שנתלוו אליו כל כך הרבה דמעות, כמו גם דברי תודה ושמחה. אכן, ספר התהלים הוא הספר שנעשה בו השימוש האנושי הרב ביותר בכל תולדות עמנו, משום שדרכו ואתו יכול כל אדם – הן המשורר והן מי שאינו יודע למצוא את המילים והביטויים המתאימים – להתחנן ולהודות, לשפוך את מר לבו או פשוט לשוחח עם הקב"ה. בין שמדובר באישה בודדת המבכה את צרותיה, באדם שנמצא במבוך מדיני או צבאי או במי שבא לשיר שיר תודה, לכל אלה משמש ספר תהלים פה. אכן, אם דוד המלך מכונה בשם "נעים ומירות ישראל" (שמואל ב' כג, א) הרי זה משום שהוא שר את שירתו של עם שלם. זאת ועוד, פה ושם יש בספר – אם כי לא תמיד בגלוי – גם ניצוצות של התרוממות נפש מיסטית, אלא שגם היא מוצנעת בשירה הדתית הכוללת

ואיננה מגיעה לידי ביטוי חריף. וכאן טמון צד נוסף של כוחו המיוחד של הספר: הנעימה הכללית שבו, על אף כל העליות והירידות, לעולם איננה מוקצנת. שאלות חריפות, ספקות חמורים, כאבים בלתי נסבלים ואולי גם עליצות בלי גבול, רק מרומזים כאן, אך אין הם מגיעים לביטוי שלם ומלא. אפשר, אפוא, לומר שבצד הדברים הנאמרים בכל אחד מהמזמורים משאיר המשורר גם גיליון ריק, שעליו יכול הקורא המתפלל להוסיף את שורותיו האישיות.

הרב עדין אבן-ישראל
ירושלים, התשע"ד

תפילה לפני אמירת תהלים

יְהִי רְצוֹן קוֹדֵם אֲמִירַת תְּהִלִּים

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, הַבּוֹחֵר בְּדוֹד עֶבְדוֹ וּבְזָרְעוֹ
 אַחֲרָיו, וְהַבּוֹחֵר בְּשִׁירוֹת וּתְשׁוּבָחוֹת, שֶׁתִּפֶּן בְּרַחֲמִים אֶל קְרִיאַת מְזֻמְרֵי
 תְּהִלִּים שֶׁאֶקְרָא בְּאֵלֹי אֲמָרֵם דּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם בְּעֶצְמוֹ, זְכוּתוֹ
 תִּגַּן עָלֵינוּ, וְתַעֲמֵד לָנוּ זְכוּת פְּסוּקֵי תְּהִלִּים וְזְכוּת תְּבוּתֵיהֶם וְאוֹתוּיֹתֵיהֶם
 וּנְקֻדּוֹתֵיהֶם וְטַעֲמֵיהֶם וְהַשְּׂמוּת הַיּוֹצְאִים מֵהֶם מְרֵאשֵׁי תְבוּת וּמְסוֹפֵי תְבוּת
 לְכַפֵּר פְּשָׁעֵינוּ וְעוֹנוֹתֵינוּ וְחַטָּאתֵינוּ, וְלִזְמֹר עֲרִיצִים וְלִהְכַרִּית כָּל הַחוֹחִים
 וְהַקּוֹצִים הַסּוֹבְבִים אֶת הַשּׁוֹשְׁנָה הָעֲלִיּוֹנָה וְלַחֲבֹר אֶשֶׁת נְעוּרִים עִם דּוֹדָהּ
 בְּאַהֲבָה וְאַחוּהָ וְרַעוּת, וּמִשֵּׁם יִמְשַׁךְ לָנוּ שִׁפְעַת לִנְפֹשׁ רוּחַ וּנְשָׂמָה לְטַהֲרָנוּ
 מֵעוֹנוֹתֵינוּ וְלִסְלַח חַטָּאתֵינוּ וּלְכַפֵּר פְּשָׁעֵינוּ, כְּמוֹ שֶׁסְּלַחַת לְדוֹד שֶׁאֲמַר
 מְזֻמְרִים אֵלָיו לְפָנֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, גַּם־יִהְיֶה הָעֵבִיר חַטָּאתְךָ לֹא תָמוּת:
 וְאֵל תִּקְחֵנוּ מִהָעוֹלָם הַזֶּה קֹדֵם זְמַנְנוּ עַד מְלֵאת שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שְׁבָעִים
 שָׁנָה, בְּאוֹפֵן שְׁנוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר שִׁחַתְנוּ, וְזְכוּת דּוֹד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם
 תִּגַּן עָלֵינוּ וּבְעֵדְנוּ, שֶׁתֹּארוּךְ אַפְּךָ עַד שׁוּבָנוּ אֵלֶיךָ בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ,
 וּמֵאוֹצֵר מִתְּנַת חֲנֹם חֲנֹנִי, כְּדַכְתִּיב, וְחֲנֹתִי אֶת־אֲשֶׁר אֲחֹן וְרַחֲמֵתִי אֶת־אֲשֶׁר
 אֲרַחֵם: וְכִשֵּׁם שֶׁאֲנִי אוֹמְרִים לְפָנֶיךָ שִׁירָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, כִּךָּ נִזְכָּה לִזְמֹר לְפָנֶיךָ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ שִׁיר וּשְׁבַחָה לְעוֹלָם הַבָּא. וְעַל יְדֵי אֲמִירַת תְּהִלִּים, תִּתְעוֹרֵר
 חֲבַצְלַת הַשְּׁרוֹן וְלִשְׁיֹר בְּקוֹל נְעִים בְּגִילַת וְרִגָן, כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתְּן־לָהּ: הוֹד
 וְהָדָר בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, אָמֵן סְלָה.

שמואל ביב

שמות לג

ישעיה לה

פסוקים אלה נוהגים לומר קודם אמירת תהלים:

תהלים צה

לְכוּ נִרְנְנָה לַיהוָה, נְרִיעֵה לְצוֹר יִשְׁעֵנוּ:

נִקְדְּמָה פָּנֵינוּ בְּתוֹדָהּ, בְּזִמְרוֹת נְרִיעַ לּוֹ:

כִּי אֵל גָּדוֹל יְהוָה, וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים:

פרק א

דברי התבוננות כלליים על דרכו ואושרו של האדם הנוהג כראוי, ולעומתם – חייהם של אותם אנשים שהם רעים וחטאים.

ספר ראשון
א לחודש
ליום ראשון

א אֲשֶׁר־יְהִי־אִישׁ אֲשֶׁר | לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים וּבַדְרֵךְ חַטָּאִים לֹא
עָמַד וּבְמוֹשֵׁב לִצְיִים לֹא יֵשֵׁב:

ב כִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֲפָצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיַלְהָא:

א אֲשֶׁר־יְהִי־אִישׁ – המילה "אשרי" מופיעה בעיקר בתהלים. בפירושה, בצורה הפשוטה ביותר, הוא – אושר; אושר הוא לו, לאדם, הנוהג בדרך הזאת. אבל ב"אשרי" יש גם משמעות אחרת, שאיננה נבדלת לגמרי אלא משתלבת במשמעות הראשונה, והיא – הדרך הישרה, האופן הנכון, בבחינת הישר והטוב. "אשרי" מתייחס, בדרך כלל, לשני המובנים האלה גם יחד: הן להרגשת הטוב הסובייקטיבית, הרגשית, והן לצד האובייקטיבי של דרך נכונה וישרה.

אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים – עצת רשעים היא עצה לא טובה שנותנים רשעים, שאדם מקבל אותה ונוהג ("הלך") לפיה. ואולם במקומות אחרים משמעות המילה "עצה" היא גם קבוצה, חבורה, ולכן פירוש הפסוק הוא גם – האיש שאינו הולך עם הרשעים ואינו חלק מחבורתם.

וּבַדְרֵךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד – יש דרכים או מקומות שהם "דרך חטאים", דרכם של חוטאים; וגם מי שאינו מגיע לדרך הזו עד סופה, מכל מקום הוא עשוי למצוא את עצמו עומד במקום שהוא "דרך חטאים", כך שהמשך ההליכה בכיוון הזה בוודאי יביא אותו לרע חמור יותר.

וּבְמוֹשֵׁב לִצְיִים לֹא יֵשֵׁב – בספר תהלים, כמו גם בספר משלי ובמקומות אחרים, המושג "לץ" איננו קשור רק לבדיחה או ללצון, אלא יש בו צד מסוים של רוע; אין בו תמיד תאוה או תשוקה לרע, ואולם ה"לצים" הם אלה שמתאפיינים בקלות ראש ובבדיחות דעת על דברים טובים. ולכן, גם אם הלצים לא תמיד עושים רע בפועל, דרך המחשבה והדיבור שלהם היא פתח לכל דבר אסור. "ובמושב לצים לא ישב" בא להדגיש שגם מי שאינו שותף פעיל במושב לצים, גם מי שבעצמו איננו לץ אלא רק יושב במחיצתם של לצים, עליו לדעת כי החברה הזאת היא חברה רעה, והיא פותחת לאדם פתח לרע – לא תמיד מתוך מודעות, אבל על כל פנים יוצרת מוכנות נפשית העשויה להתגלגל לרעה בפועל.

ב כִּי אִם בְּתוֹרַת ה', שתורת ה' כהוראה של דרך חיים, היא חֲפָצוֹ, וּבְתוֹרָתוֹ – שהיא תורת ה', אבל מתייחסת ביתר שאת ל"תורתו" של אותו אדם, במה שהוא יודע ומבין

ג וְהִזָּה בְּעֵינַי שְׂתוּל עַל־פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ | יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֲלֶהּ לֹא־
יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ:

ד לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם־כְּמֹץ אֲשֶׁר־תִּדְפְּנוּ רוּחַ:

ה עַל־כֵּן | לֹא־יִקְמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צְדִיקִים:

ו פִּי־יֹדֵעַ יְהוֹה דֶּרֶךְ צְדִיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֵּאבֹד:

בה – יְהִיגָה, בעיקר הכוונה היא למחשבה, הגות הלב, אבל כאן יש לכך גם משמעות נוספת: דיבור והגייה, יומם וְלַיְלָה. בפרק זה יש מעין הגדרה של האיש הצדיק: לא רק במחשבה אלא גם בחפץ והגיון הלב, כלומר: רצונו הפנימי, שכאשר אין לו לאדם מעשה שמוטל עליו לעשותו, לא בענייני מצווה ולא בענייני העולם הזה, האיש הצדיק הוא זה אשר מִפְּנֵה את הזמן הזה לתורת ה', שבה הוא מדבר ועליה הוא חושב. מי שנוהג כך, דהיינו: מתרחק מן הרע ודבק בטוב, שכרו הוא –

ג וְהִזָּה בְּעֵינַי שְׂתוּל עַל־פְּלָגֵי מַיִם. עץ כזה איננו חסר דבר; הוא אפילו אינו מצפה לגשם, כי המים משקים אותו תמיד.

אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֲלֶהּ לֹא־יִבּוֹל – כי עצים שחסרים להם מים לפעמים נותנים את פירותיהם לאחר זמן, והעלים שלהם כמשים ונושרים, ואילו העץ הזה רענן וצומח תמיד. בדימוי הזה לעץ יש לא רק ברכה, אלא גם הבטחה ממשית יותר לכך שהוא מצליח לתת פרי בכל המובנים: פרי תורתו ופרי עמלו, הצומחים בעתם וטובים גם לו וגם לעולם, ושאינן הוא צריך לסבול מהתנוונות ומכמישה שלא בעתה. ובכללו של דבר, לגבי האדם: וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ. ולעומת אלה –

ד לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים; הללו לא רק שאינם דומים לעץ שתול, אלא הם כפרודות שאינן צומחות, כִּי אִם־כְּמֹץ אֲשֶׁר־תִּדְפְּנוּ רוּחַ. המוץ, שהוא הקש והמלענים של התבואה, אין לו צמיחה ואף אין לו מקום משלו, והרוח מסיטה אותו לכל צד. ואף הוויית הרשעים אין לה בעצם מקום משלה, ואין לה אפילו תכנית אמיתית משלה, אלא הרשעים זורמים עם כל דבר שמגיע אליהם מבחוץ, ונהדפים מדבר לדבר.

ה עַל־כֵּן לֹא יִקְמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט – כשמגיעה שעת הדין אין לרשעים תקומה, וְחַטָּאִים לא יקומו ולא יעמדו בַּעֲדַת צְדִיקִים; לא רק שהם אינם יכולים לצאת זכאים במשפט, אלא אף אינם יכולים להצטרף לחבורה הזאת.

ו פִּי־יֹדֵעַ ה' דֶּרֶךְ צְדִיקִים – "יודע" כאן, כמו גם במקומות אחרים, הוא במשמעות מסוימת: דעת של קשר, של אהבה; ומשום כך הוא מכוון אותם ומסייע להם בדרך חייהם זו, וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים, לעומת זאת, תֵּאבֹד – כי לא רק שאין לה קיום נצחי, אלא אין לה אפילו עמידה יציבה בפני מאורעות הזמן; זוהי דרך שסופה אובדן.

פרק ב

מזמור ללא כותרת לכבודו של המלך,
והמילה "מלך" נזכרת בו פעמים מספר.
מתוכנו ומפסוקי החזון שבו עולה שאין מדובר במלך מסוים
אלא זהו חזון על הגואל, המלך המשיח.

- א לְמַה רָגַשׁוּ גּוֹיִם וְלֵאמֹים יִהְיוּ־רִיק:
ב יִתְצַבּוּ מַלְכֵי־אֲרָץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוֹ־יַחַד עַל־יְהוָה וְעַל־מְשִׁיחוֹ:
ג נִנְתְּקָה אֶת־מוֹסְדוֹתֵימוֹ וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ:
ד וַיֵּשֶׁב בְּשָׁמַיִם יִשְׁחַק אֲדֹנָי יִלְעַג־לָמוֹ:
ה אִזְ יִדְבֹר אֱלִימוֹ בְּאִפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יִבְהַלְמוֹ:
ו וַאֲנִי נִסְכַּחְתִּי מִלְּפִי עַל־צִיּוֹן הַר־קֹדְשִׁי:

-
- א לְמַה רָגַשׁוּ – כלומר: למה סוערים ומרוגשים הגוים, וְלֵאמֹים יִהְיוּ־רִיק – חושבים
מחשבות ומתכננים תכניות, ומדברים דברים שבסופם יהיו לריק.
- ב יִתְצַבּוּ מַלְכֵי־אֲרָץ, וְרוֹזְנִים, שהם מושלים, נוֹסְדוֹ־יַחַד – מתחברים, נועדים יחד
כדי להילחם עַל־ה' וְעַל־מְשִׁיחוֹ. והתכנית שלהם היא:
- ג נִנְתְּקָה אֶת־מוֹסְדוֹתֵימוֹ – ננתק את מוסדותיהם, שהן הרצועות שבהן אוסרים
בעלי חיים, ובהשאלה – הכוח והממשלה של ישראל השליטים, וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ
עֲבֹתֵימוֹ – חבליהם, שבהם הם קושרים אותנו. זוהי הכוונה העיקרית של אותו
מורד, הכורך יחד מרידה בה', פריקת עולו וגם מלחמה כנגד משיחו, המלך המשיח
של ישראל, המייצג את הקשר עם הקב"ה.
- ד אבל כל התכניות הללו הן תכניות של הבל, כי וַיֵּשֶׁב בְּשָׁמַיִם יִשְׁחַק, יצחק, ה' יִלְעַג־
לָמוֹ (להם), לפי שלא ימומשו כלל התכניות הללו. לאמיתו של דבר כל התכניות
הללו הן דבר של ריק, ובפועל יגיע לאחר מכן גם העונש מלמעלה.
- ה אִזְ יִדְבֹר ה' אֱלִימוֹ (אליהם) בְּאִפּוֹ, בכעסו, וּבַחֲרוֹנוֹ יִבְהַלְמוֹ, וישבור את רצונם
בעולם הזה.
- ו וַאֲנִי, אומר המשורר, נִסְכַּחְתִּי מִלְּפִי – משחתי, מיניתי אותו למלך, עַל־צִיּוֹן הַר־
קֹדְשִׁי. וכאן באים דבריו של המלך עצמו:

א אֲסַפְּרָה אֶל חֶק יְהוָה אֲמַר אֵלַי בְּנִי-אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יִלְדֶתֶיךָ:
 ב שְׂאֵל מִמֶּנִּי וְאַתָּנָה גּוֹיִם נַחֲלַתְךָ וְאַחֲזַתְךָ אֶפְסֵי-אָרֶץ:
 ט תִּרְעַם בְּשֹׁבֵט בְּרֹזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תִּנְפְּצֵם:
 י וְעַתָּה מַלְכִים הַשְּׂכִילוּ הוֹסְרוּ שְׁפָטֵי אָרֶץ:
 יא עֲבְדוּ אֶת-יְהוָה בִּירְאָה וְגִילוּ בִרְעָדָה:
 יב נִשְׁקוּ-בַר פֶּן-יֵאָנַף וְתֹאבְדוּ דָרֶךְ כִּי-יִבְעַר כְּמַעַט אֶפֶס אֲשֶׁרִי כֹל-
 חוֹסֵי בוֹ:

א אֲסַפְּרָה, אֶל חֶק – אספר את הדבר שהוא הבסיס למעשיי: ה' אֲמַר אֵלַי 'בְּנִי-
 אַתָּה, אֲנִי הַיּוֹם יִלְדֶתֶיךָ – כלומר: המלך המשיח הוא כבן חביב של ה', וכאשר הוא
 עולה על כס מלכותו ואומר לו ה', כביכול: "אני היום ילדתיך", אתה נעשה כבני.
 ב שְׂאֵל מִמֶּנִּי, אומר לי ה', רק בקש, וְאַתָּנָה גּוֹיִם, נַחֲלַתְךָ – תמשול עליהם, כלומר:
 נחלתך תקיף עמים רבים, וְאַחֲזַתְךָ תגיע עד אֶפְסֵי-אָרֶץ, עד קצות הארץ.
 ט ואת כל אויביך 'תִּרְעַם, תשבור אותם, בְּשֹׁבֵט בְּרֹזֶל, כִּכְלִי יוֹצֵר, ככלי חרס, אשר
 קל לנפצו, תִּנְפְּצֵם'.
 י וְעַתָּה, מַלְכִים, הַשְּׂכִילוּ לדעת זאת, הוֹסְרוּ, קבלו מוסר, הבינו את הדבר, שְׁפָטֵי
 אָרֶץ: דעו שהקב"ה נתן בידי את הזכות והשלטון, ולכן אין אתם יכולים להילחם
 כנגד זה.
 יא ומשום כך – עֲבְדוּ אֶת-יְהוָה בִּירְאָה, שהרי אם לא תעבדוהו, תיענשו בכמה אופנים,
 וְגִילוּ בִרְעָדָה – יכולים אתם לשמוח בממשלה הזאת, אבל אתם צריכים לעשות
 זאת מתוך רעדה, כי אין כאן מתנה גמורה של שלוה, אלא יש מאחוריה איום מוסתר
 תמידי.
 יב נִשְׁקוּ-בַר – רוב המפרשים מסבירים זאת לפי הלשון הארמית: בר במובן של בן,
 כלומר: הוא המלך שה' אמר עליו 'בני אתה', פֶּן-יֵאָנַף, יכעס, ה' וְתֹאבְדוּ דָרֶךְ,
 כִּי-יִבְעַר – כאשר יבער – כְּמַעַט אֶפֶס – לא רק חמה גמורה אלא אפילו מעט
 כעס – לא תהיה לכם תקומה. ומן הצד השני – אֲשֶׁרִי כֹל-חוֹסֵי בוֹ, טוב ויפה לאלה
 שחוסים בקב"ה.

פרק ג

מזמור העוסק בנרדף המוקף באויבים מכל צד, והכל סבורים שאין לו עוד תקווה, אך הוא בוטח בה' שיושיענו מכל אויביו ויביאנו לניצחון ולשלום.

- א מְזַמֵּר לְדָוִד בְּבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבֻשָׁלוֹם בְּנוֹ:
- ב יְהוָה מִהֲדַרְבוּ צָרֵי רַבִּים קָמִים עָלָי:
- ג רַבִּים אָמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לֹא בֵּאלֹהִים סֵלָה:
- ד וְאַתָּה יְהוָה מָגֵן בְּעַדִּי כְּבוֹדִי וּמְרִים רֵאשִׁי:
- ה קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מִהַר קָדְשׁוֹ סֵלָה:

א מְזַמֵּר לְדָוִד – במזמור זה יש כתובת: בְּבִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבֻשָׁלוֹם בְּנוֹ. מזמור זה אינו מבטא את כל המצוקה של דוד במאורע זה, אלא רק את היותו נתון במצוקה גדולה, ויש בו בעיקר תחינה לה' לזכות בישועה.

ב ה', מִהֲדַרְבוּ צָרֵי, רַבִּים קָמִים עָלָי – כלומר: עומדים כנגדי להילחם בי. ויש בכך גם תוספת הדגשה – הם אויבים והם בעיקר מתקוממים, מורדים.

ג ובנוסף עליהם יש עוד רַבִּים אַחֵרִים הַאֲמָרִים לְנַפְשִׁי – כלומר: אומרים עליי – אֵין יְשׁוּעָתָה לֹא בֵּאלֹהִים סֵלָה. * כי במצבו של דוד באותה עת, מלבד האויב הישיר שלו – צבאו של אבשלום – גם אלה שאינם צד פעיל בסכסוך מרגישים שתקופת דוד נגמרה, שאין לו עוד תקווה.

ד וְאַתָּה, ה', מָגֵן בְּעַדִּי, אתה הוא כְּבוֹדִי – או, באופן אחר, אתה גם זה שנותן לי את הכבוד, וּמְרִים רֵאשִׁי – שלא אהיה מוטל מובס לגמרי.

ה קוֹלִי אֶל־ ה' אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מִהַר קָדְשׁוֹ סֵלָה: אני יכול לשמוע, כביכול, את קול ה' מדבר אליי מהר הקודש בירושלים.

* מילה זו מצויה כמעט רק בספר תהלים, ואין פירושה מחזור לגמרי. מסורת עתיקה היא ש"סלה" פירושו: לעולם, לנצח. במקרים רבים משמעות זו יכולה להתקבל, אולם במקומות אחרים אפשר לפרש כך רק בדוחק. יש המסבירים את המילה כביטוי של חיוזק לנאמר קודם, ולפיכך יהא משמעה כמו: ככה, כן הוא, אכן; יש אומרים שמילה זו היא כעין סימן מוסיקלי, שיש מפרשים אותו במונח של הגברה, כלומר: כאן יש להרים את הקול; ויש סבורים שהוא סימן המורה להאריך את המילה הקודמת על מנת לשמור את משקל השיר.

ו אָנִי שָׁכַבְתִּי וְאִישָׁנָה הִקִּיצוֹתַי כִּי יִהְיֶה יִסְמְכֵנִי:
ז לֹא־אִירָא מִרְבָּבוֹת עִם אֲשֶׁר סָבִיב שְׁתוֹ עָלַי:
ח קוֹמָה יְהוָה הִוְשִׁיעֵנִי אֱלֹהֵי כִי־הִפִּיתָ אֶת־כָּל־אֵיבֵי לְחֵי שְׁנֵי רְשָׁעִים
שְׁבַרְתָּ:
ט לִיהוָה הִישׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בְּרַכְתָּךְ סְלָה:

ו אָנִי שָׁכַבְתִּי וְאִישָׁנָה, ולפעמים בלי תקוות ובלי ציפיות למחר. אך הִקִּיצוֹתַי, ולא המשכתי לישון שנת עולמים, כִּי ה' יִסְמְכֵנִי, שהוא נותן לי את הכוח להמשיך הלאה.

ז ובגלל העזרה הזאת לֹא־אִירָא מִרְבָּבוֹת עִם אֲשֶׁר סָבִיב שְׁתוֹ עָלַי – שכולם מתייצבים ופונים לצור עליי.

ח קוֹמָה, ה' – זוהי קריאה להתגלות, בקשה שהקב"ה יתגלה במציאות, הוֹשִׁיעֵנִי, אֱלֹהֵי, כִי־הִפִּיתָ אֶת־כָּל־אֵיבֵי לְחֵי – אתה סוטר לכל אויביי מסביב. ובהמשך לאותו דימוי של סטירה כואבת: שְׁנֵי רְשָׁעִים שְׁבַרְתָּ.

ט בסיכומו של דבר: לֹה' הִישׁוּעָה, גם כאשר אין היא נראית קרובה, ועל־עַמְּךָ בכלל תבוא בְּרַכְתָּךְ, סְלָה.